

BEATA BODZIOCH

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

Z TERMINOLOGII BADAŃ NAD POLSKĄ TRADYCJĄ LITURGICZNO-MUZYCZNĄ

Obecna wypowiedź zostanie podzielona na dwie części. W pierwszej z nich podejmiemy dyskusję na temat znaczenia wyrażenia: „polska tradycja” oraz słów: „zwyczaj”, „obrzęd”, „tradycja”. W drugiej natomiast przedstawimy przykładową ilustrację zastosowanej nomenklatury.

1. TERMINOLOGIA

Wyrażenie „polska tradycja” nie musi oznaczać, że obrzędy sprawowane są w języku „polskim”. Chodzi o podkreślenie ciągu czasowego, w jakim dany obrzęd funkcjonował na ziemiach polskich i w niektórych przypadkach funkcjonuje do dnia dzisiejszego (np. procesja Bożego Ciała, msze roratnie). Niektóre zwyczaje i obrzędy tak dalece zrosły się z życiem religijnym Polaków, że śmiało można nazywać je polskimi¹. Pamiętamy przy tym, że same rytury (tj. obrzędy) nie powstały w Polsce, ale w Europie zachodniej. Tam jednak w ciągu wieków zanikły, a utrzymały się w Kościele „polskim”.

Mówiąc o „tradycji” często posługujemy się zamiennie określeniem: „zwyczaj” lub „obrzęd”. Nie jest to do końca słuszne. Słowo „zwyczaj” oznacza „powszechnie przyjęty, najczęściej uświęcony tradycją sposób postępowania w pewnych okolicznościach, charakterystyczny dla określonego środowiska, terenu, czasu itp.”². „Obrzęd” natomiast to „zespół uświęconych tradycją, często określonych przepisami, czynności i praktyk o znaczeniu symbolicznym, towarzyszących jakiejś uroczystości o charakterze rodzinnym, społecznym, politycznym czy religijnym”³. Na podstawie tych definicji możemy zatem przykładowo powiedzieć, że istnieje w Polsce zwyczaj organizowania procesji Bożego Ciała, ale obrzędy tej procesji mogą się różnić od siebie w poszczególnych regionach kraju. Konkludując: zwyczaj jest pojęciem szerszym, niż obrzęd. „Zwyczaj” mówi jedynie o tym, że dana

¹ I. Pawlak, *Repertuar śpiewów łacińskich w polskich obrzędach i zwyczajach liturgicznych zachowany w księgach piotrkowskich*, „Zeszyty Naukowe KUL” 41 (1988), n. 1-2, s. 119.

² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981, s. 1077.

³ Tamże, t. 2, Warszawa 1979, s. 426.

ceremonia jest w ogóle sprawowana, „obrzęd” zaś wskazuje na szczegółowy przebieg tejże ceremonii. Zwyczaj jest jeden, obrzędy mogą się różnić między sobą.

Czym zatem jest „tradycja”? Cytowany już *Słownik języka polskiego* stwierdza, że na tradycję składają się „zasady postępowania, obyczaje, wiadomości przechodzące z pokolenia na pokolenie; przekazywanie tych zasad, obyczajów następnym pokoleniom”⁴. Tę definicję uściśla *Słownik wyrazów obcych*. Odnajdujemy w nim dwa aspekty terminu „tradycja”. W pierwszym znaczeniu jest to przechowywanie i ustne przekazywanie wiadomości, przekonań i zwyczajów z pokolenia na pokolenie. Drugie znaczenie, podobne do tego ze *Słownika języka polskiego*, wskazuje na tradycję jako zwyczaj, porządek, zasady postępowania przechodzące z pokolenia na pokolenie⁵. Tradycję najlepiej, bo najszerzej, określa jednak *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Wymienia on aż cztery znaczenia wyrazu „tradycja”. Dowiadujemy się, że oznacza on: 1. wręczenie, oddanie; 2. zdrada; 3. wyjaśnienie; 4. sprawozdanie, nauka, przekazywanie, podanie⁶. Określenie „tradycja” jest ponadto ściśle związane z tożsamością Kościoła katolickiego, którego wiara opiera się przecież na Tradycji apostoelskiej przekazywanej na dwa sposoby: ustny przekaz słowa Bożego i przez Pismo Święte⁷. Przedmiotem Tradycji apostoelskiej jest „przekazywanie orędzia Chrystusa, urzeczywistnianym od początków chrześcijaństwa przez przepowiadanie, świadectwo, instytucje, kult i natchnione pisma. Apostołowie przekazali swoim następcom, biskupom, a przez nich wszystkim pokoleniom aż do wypełnienia się czasu to wszystko, co otrzymali od Chrystusa i czego nauczyli się od Ducha Świętego”⁸.

Tradycja posiada zatem dwa wymiary: przedmiotowy (to, co się głosi) oraz wykonawczy (jak się to głosi). W tym kontekście tradycja jawi się jako kategoria nadrzędna: na tradycję składają się określone zwyczaje, realizowane za pomocą obrzędów, które mogą różnić się między sobą w szczegółach. Odnosząc tę definicję do ksiąg liturgicznych możemy więc powiedzieć, że należą one (jako przejaw kultu) do tradycji Kościoła katolickiego. Są przekazywane z pokolenia na pokolenie wraz z zawartością, która jednak nie jest jednolita i niezmienna.

2. POLSKA TRADYCJA LITURGICZNO-MUZYCZNA

Studia nad drukami piotrkowskimi zapoczątkowane przez ks. prof. Ireneusza Pawlaka doprowadziły m.in. do stwierdzenia, że pomimo usunięcia po Soborze Trydenckim pewnych zwyczajów liturgii rzymskiej zostały one zachowane w diecezjach polskich. Stwierdzenie to wskazuje zatem na istnienie w średniowieczu tradycji, którą przejęto u początku tzw. czasów nowożytnych. Jawi się więc w tym

⁴ Tamże, t. 3, s. 519.

⁵ Z. Rysiewicz (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1958.

⁶ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992, s. 691.

⁷ *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, Kielce 2005, p. 13.

⁸ Tamże, p. 12.

miejscu pytanie o losy tej tradycji w kolejnych etapach dziejów Polski, jakimi były: okres rozbiorów, dwudziestolecie międzywojennego, okupacji niemieckiej i przynależności do bloku krajów socjalistycznych. Odpowiedzi na to pytanie mogą udzielić księgi ukazujące się w tych właśnie okresach a posiadające wspólny element w tytule, tj. *Cantionale ecclesiasticum*.

Kancjonałów z lat 1822-1954, o których mowa, zachowało się 31 a opracowało je 11. redaktorów: ks. Paweł Rzymski, Maciej Dembiński, ks. Edward Tupalski, ks. Herburtt Mamert, Wawrzyniec Grabski, ks. Leonard Solecki, ks. Jan Siedlecki, ks. Józef Surzyński, ks. Aleksander Waszkiewicz, ks. Wacław Gieburowski i ks. Gerard Mizgalski. Reprezentowali oni kilka ośrodków życia liturgicznego: Warszawa, Wilno, Lwów, Kraków, Gniezno i Poznań.

Jak dotąd, pod kątem zachowania polskiej tradycji liturgiczno-muzycznej w księgach *Cantionale ecclesiasticum*, przebadano tylko śpiewy Wielkiego Tygodnia⁹. Ten czas liturgiczny wykazywał bardzo silne zapotrzebowanie na dramatyzację przeżywanych obrzędów, co spowodowało w średniowieczu obfitą twórczość. Wyjątkowo ważnym elementem były procesje, podczas których w czytelny sposób przypominano i wyjaśniano ludowi przebieg i znaczenie wydarzeń z Ewangelii. W okresie polskiego średniowiecza upowszechniły się takie zwyczaje, jak: *Processio in Ramis Palmarum*, *Mandatum*, *Depositio Crucis*, *Elevatio Crucis* i *Visitatio sepulchri*¹⁰. Piotrkowczycy zwyczaje te przejęli, chociaż obrzędy zostały zredukowane. Dramatyzacje ograniczono do ram liturgii i opleciono głównie śpiewami liturgicznymi. Proces redukcji czynnika dramatycznego widoczny jest również u redaktorów kancjonałów. Systematycznie usuwano niektóre antyfony z procesji palmowej, np. *Occurrunt turbae*, *Cum Angelis*, *Fulgentibus palmis*, *Turba multa*. To samo dotyczy *Mandatum* oraz responsoriów wielkopiątkowej procesji do Grobu Bożego (*Ecce quomodo*, *Sepulto Domino*, *Tenebrae facta sunt*) i procesji wielkanocnej (*Sedit Angelus*). Jednocześnie zauważamy trwałość innych śpiewów, których nie przewiduje ryt rzymski: np. *Cum Rex gloriae*, *Salve festa dies*. W ten sposób wyraźnie ukształtowała się polska tradycja liturgiczna, obejmująca określone zwyczaje i towarzyszące im obrzędy.

Księgi liturgiczne zawierające melodie do tekstów, obok samego przebiegu obrzędu, przekazują ponadto ich warstwę muzyczną i stąd mówimy o tradycji liturgiczno-muzycznej. W przypadku ksiąg *Cantionale ecclesiasticum* najczęściej zauważamy wierne kopiowanie ksiąg piotrkowskich. Dają się jednak zauważyć dość liczne przypadki adaptacji melodii oryginalnych lub wręcz poprawki.

Jako przykład śpiewu, o którym możemy zdecydowanie powiedzieć, że należy do polskiej tradycji liturgiczno-muzycznej, posłuży hymn *Salve festa dies* wchodzący w skład obrzędów procesji wielkanocnej przed sumą. Za jego autora uważa

⁹ B. Bodzioch, „*Cantionale ecclesiasticum*” na ziemiach polskich w XIX i XX wieku, Polihymnia, Lublin 2014, s. 151-201.

¹⁰ S. Nieznanowski, *Dramat liturgiczny*, w: J. Krzyżanowski (red.), *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1 (A-M), Warszawa 1989, s. 206-207.

się Venantiusa Fortunatusa (zm. po 600 r.). Najwcześniejszy zapis figuruje w rękopisie pochodzącym z lat 1040-1061 (Nat. Bibl. Eien, sygn. Ms 1845)¹¹. W Polsce najstarsze jego fragmenty odnajdujemy w manuskrypcie z XII w. (Bibl. Uniw. Wrocław, sygn. Akc. 1955/43)¹². Całość podaje po raz pierwszy *Graduał z Chełmna* (XIII w.)¹³. Budowa zwrotek i wersetów nie jest regularna, co charakteryzuje hymny procesyjne¹⁴. Taki sposób konstrukcji wymusza zróżnicowanie przebiegu melodycznego.

Kompozycję utrzymano w modus E. Pierwsza strofa z melodią została zapisana na zachodzie Europy już w XII w.¹⁵ Wersja ta znalazła się w zabytkach polskich (*Graduał Olbrachta*, Ms 45), graduałach i w *Processionale* Piotrkowczyka oraz we wszystkich omawianych kancjonałach. Niewielkie zmiany wprowadził tylko Surzyński, a za nim Gieburowski i Mizgalski (przykł. 1). W zakończeniu pierwszego odcinka zastosowano zwrot typowy dla protusa (*do-re-re*). Ligatury zostały zgrupowane tak, by bardziej podkreślały sylabę akcentowaną, co odzwierciedla jedną z zasad wprowadzonych przez *Editio Medicea*. Skrócono też długie nuty. Te elementy niekorzystnie wpłynęły na estetykę tej melodii.

Przykł. 1.

GO, Ms 45,
PP, GP,
Rz1, Del
He2, Tu,
Gr2, So, Si2
Su2, Su4,
Al1, Mil

Sal - ve fes - ta di - es to - to ve - ne - ra - bi - lis ae - vo
di - es - ra - bi - lis

qua De - us in - fer - num vi - cit et a - stra te - net
- fer - num et net

Zwrotki 2-4 druga posiadają dwie wersje melodyczne. Pierwsza, znana na zachodzie Europy, została zanotowana w Ms 45 i u Piotrkowczyków. Druga wersja pochodzi z *Graduału Olbrachta*. Znajduje się ona u Piotrkowczyków jako alternatywna, a w kancjonałach jako jedyna (z wyjątkiem Wa). Jej autorem jest prawdopodobnie Polak, gdyż zabytki zachodnie jej nie znają¹⁶ (przykł. 2).

¹¹ T. Miazga, *Wielkanocne śpiewy procesyjne*, Graz 1986, s. 4.

¹² Tamże, s. 5.

¹³ T. Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, w: J. Morawski (red.), MMAe, t.4, Kraków 1973, s. 175.

¹⁴ Miazga, *Wielkanocne śpiewy*, s. 24-25.

¹⁵ Tamże, s. 40-41.

¹⁶ Tamże.

Przykł. 2.

GO, PP,
GP

Rz1, De1
He2, Tu, Gr2,
So, Si2, Su2,
Su4, Gi1, Mi1

Ec - ce re - nas - cen - tis tes - ta - tur gra - ti - a mun - di

- tis - a

om-ni - a cum Do-mi-no do-na re-dis-se su-o

om -ni -a cum

Interesująca jest zbieżność zastosowania dźwięku *mi* w zakończeniu pierwszego odcinka we wszystkich kancjonałach. Zamiana *fa* na *mi* znana była już w osiemnastowiecznych rękopisach bernardyńskich. Zabieg ten umacnia modus E nie tylko przez wprowadzenie finalis, ale i przez utworzenie się interwału kwarty (*la-mi*). H. Feicht zastanawiał się, czy ten zabieg jest przypadkowy, czy też wykonano go pod wpływem prądów wypływających z krajów niemieckojęzycznych określanych jako „dialekt germański”, a które z pewnością dotarły do Pragi¹⁷. Zamiana *fa* na *mi* powoduje też upodobnienie pierwszego odcinka do incypitu pieśni *Chrystus zmartwychwstał jest*.

Ks. Waszkiewicz (przykł. 3) proponuje zupełnie inną melodię, niespotykaną w żadnych źródłach, pochodzi ona zapewne z inwencji własnej redaktora:

Przykł. 3.

Wa

Ec - ce re - nas - cen - tis tes - ta - tur gra - ti - a mun - di

om-ni - a cum Do-mi-no do-na re-dis-se su-o

Po przebadaniu wszystkich śpiewów Wielkiego Tygodnia zamieszczonych w księgach *Cantionale ecclesiasticum* okazało się, iż tradycja przekazana przez Piotrkowczyków znalazła swoich kontynuatorów w następnych pokoleniach. Zasadne staje się jeszcze jedno pytanie: należy mówić o jednej tradycji liturgiczno-muzycznej czy o kilku „tradycjach liturgiczno-muzycznych”? W przypadku samej liturgii nie mamy wątpliwości – obserwujemy ciągłość tych samych zwyczajów i obrzędów, a więc jedną tradycję liturgiczną. Analizując wybrane melodie śpiewane od średniowiecza do połowy XX wieku stwierdzamy, że widzimy jedną wersję śpiewów z drobnymi ich wariantami. Pojedyncze kompozycje ks. A. Waszkiewicza nie przyjęły się, możemy mówić o jednej tradycji muzycznej.

¹⁷ H. Feicht, *Studia nad muzyką polskiego średniowiecza*, Z. Lissa (red.), Kraków 1975, s. 262.

Reasumując, polska tradycja liturgiczno-muzyczna jest jedna – ukształtowana w okresie średniowiecza, utrwalona w księgach piotrkowskich i przekazana w kancjonałach. Na nich, niestety, tradycja ta się kończy. W połowie XX wieku nie została przez nikogo odebrana, gdyż przemiany, które nastąpiły po *Vaticanum II* okazały się zbyt odległe do poprzednich zwyczajów. Wprowadzenie języków narodowych, a nade wszystko zmiana kalendarza liturgicznego (1969) sprawiły, że to wielowiekowe dziedzictwo Polaków stało się nieprzydatne i zapomniane. Reliktem dawnych obrzędów jest pieśń *Wesoły nam dzień dziś nastał* na rozpoczęcie procesji rezurekcyjnej i pieśń *Twoja cześć, chwała* na początku procesji Bożego Ciała. Od 50. lat trwa zatem proces kształtowania się nowej polskiej liturgii. O tradycji nie możemy jeszcze dziś mówić, obserwujemy dopiero balansowanie zwyczajów i obrzędów. Kiedy okaże się, czy uformowano kolejną polską tradycję liturgiczno-muzyczną i jakie będą jej cechy – nie wiadomo.

Wykaz skrótów:

De1 *Cantionale* locupletissimum nec non Processionale Ecclesiasticum continens ea omnia cantica, quibus Ecclesia Catholica per annum praecipue in Provincia Polonica uti solet; ex veteribus hujusmodi operibus per Poloniam usitatis fideliter desumpta per Mathiam Dembiński, organoedum ad Ecclesia Archicathedralem Posnaniensem. Posnaniae. Typis et in Commissione Schirmei & Bredulli. MDCCXLVII, Zbiory prywatne (I. Pawlak).

Gi1 *Cantionale ecclesiasticum* ad normam Editionis Vaticanae ratione habita Ritualis pro Polonia approbati edidit Dr. Venceslaus Gieburowski Regens Chori Ecclesiae Cathedralis Posnaniensis Canonicus Honorarius Ecclesiae Cathedralis Praenestinis, sumptibus Societatis drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha MCMXXVI. Imprimé en Belgique. Bibl. Katedra Monodii Liturgicznej KUL, b. s.

GO *Graduał Jana Olbrachta* z 1056 r. Biblioteka Kapitulna na Wawelu.

GP *Graduale Romanum*, Cracowiae 1651, oficyna A. Piotrkowczyka.

Gr2 *Conationale ecclesiasticum* in quo omnia quaeque secundum almae Ecclesiae Catholicae ritum in singulis Ecclesiis parochialibus, praesertim Polonicis, per totum cantari solent annum. Ex variis antiquisque libris: Pontificali sc. et Graduali, nec non ex Directorio chori, Antiphonali atque Processionali, a synodis Ecclesiae Polonicae Provincialibus approbatis, fideliter collectum et ad usum sacerdotum aequae cantorum cum brevi ad cantum choralem instructione editum per Laurentium Grabski, organoedum ad Ecclesiam Metropolitanam Gnesnensem praeceptoremque cantus. Editio secunda Gnesnae 1873 Sumptibus Joannis B. Lange. Bibliopolae. Apud Gebethner & Wolff. M. Glücksberg Varsoviae. Apud Jo

Milikowski. Car. Wild. Leopoli. Campoduni. Ex Typographia olim Ducali, nunc J. Koeseliana, Zbiory prywatne (I. Pawlak).

He2 *Cantionale ecclesiasticum* complectens ea, quae in Ecclesiis per Poloniam ex praescripto Synodorum Provincialium decantari solent. Cum instructione ad cantum choralem. Illustr. ac rever. Domini loci Ordinarii Vilnen. Jussu, ad normam Processionalis Cracoviensis, adorantum, ac editum: cura et studio Praelati Scholastici Cath. Viln. S. Th. Doctoris M. HERBURTT. Vilnae. Typis et impensis Josephi Zawadzki, 1862, BKUL 78594 I.

Mi1 *Kancjonał kościelny z uwzględnieniem rytuału Polskiego na podstawie Cantionale ecclesiasticum* ks. Dr W. Gieburowskiego w nowym opracowaniu ks. Gerarda Mizgalskiego, „Albertinum” Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań-Warszawa-Lublin, Druk wykonano w Katowicach 1952 r. AAG. Muz. Lit. 11.

Ms 45 *Graduał krakowski z XV w.* Biblioteka Kapituła na Wawelu

PP *Processionale Romanum*, Cracoviae 1621, oficyna A. Piotrkowczyka

Rz1 *Cantionale ecclesiasticum* complectens ea omnia, quae in Ecclesiis, praecipue pro choralibus, passim decantari solent; cum adjecta brevi et facili ad cantum choralem instructione; Ad exemplaria, quibus ex praescripto et approbatione Synodorum Provincialium Ecclesia Polonica utitur, fideliter correctum ac Editum Facultate Superiorum. Varsaviae Typis Congregationis Missionis ad S. Crucem. A. D. MDCCCXXII, BSDL IV-1445.

Si2 *Cantionale ecclesiasticum ad usum Ecclesiarum Poloniae juxta decreta Synodorum Praesertim Synodi Petricoviensis cum adnotationibus caeremoniarum et instructione ad cantum choralem nec non Lamentationibus Majores Hebdomadae.* Per Joannem Siedlecki. Proprietas et sumptibus Congregationis Missionis Domus Stradomiensis. Cracoviae. Typis Universitatis Jagiellonicae provisore Anatole Mariano Kosterkiewicz, 1886, Zbiory własne (I. Pawlak).

So *Cantionale ecclesiasticum*, complectens ea omnia, quae in Ecclesiis Parochialibus, Praesertim Polonicis, secundum Ecclesiae Catholicae ritum per totum decantari solent annum. Ex variis antiquisque libris a Synodis Ecclesiae Polonicae Provincialibus approbatis fideliter collectum et cum brevi ad cantum chorale instructione editum per Leonardum Solecki, Vicarium et Cantorem ad Ecclesiam Metropolitanam Leopoliensem, Leopoli 1878. Sumptibus Leonardi Solecki. Campoduni. Ex typographia olim ducali, nunc J. Koeseliana. Bibl, Zbiory własne autorki.

Su2 *Cantionale ecclesiasticum* ad normam Ritualis Sacramentorum Petricoviensis nec non Aliorum Antiquorum Librorum Gradualis scilicet, Antiphonarii, Processionalis et Psalterii cura Synodorum Provinciae Gnesnensis editorum et iuxta novissima SS. Congregationum Rituum ac indulg. Decreta emendatorum cum praecipuis intonationibus Missae et Officii Divini edidit Jos. Surzyński s. Theol. Magister. Editio tertia. Posnaniae. Sumptibus Jaroslai Leitgeber et Soc. XDCC-CXCVII. BKUL 42162 I.

Su4 *Cantionale ecclesiasticum* ad normam Editionis Vaticanae Librorum Gradualis et Antiphonalis S.R.E. jussu SS.D.N. Pii X. Pontificis Maximi restitutorum nec non Ritualis Sacramentorum Petricoviensis cum intonationibus Missae et Officii divini edidi dr. Joseph Surzyński Cubicularius intimus Suae Sanctitatis. Editio quarta. Posnaniae. Sumptibus Societatis Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha. New York, the Polisch Book IMP. CO. INC. MCMXIV. Ratisbonae. Typis Fr. Pustet, S. Sedis Apostolicae Typographi. Bibl, Zbiory własne autorki.

Tu *Cantionale ecclesiasticum* complectens os, quae in ecclesiis per Poloniam ex praescripto Synodorum decantari solent: cum plenis melodiis ad usitationes cantus, nec non instructionibus ad ediscendum cantum choralem. Adcurante Eduardo Tupalski Vicario Cathedrali Vlnensi. „*Quoniam rex omnis terrae Deus: psallite sapienter*” Ps 46.8. Vilnae Sumptibus Librariae Rubeni Rafałowicz 1856. Bibl.Narodowa, sygn. I.576.470)

Wa Directorium cantus choralis seu *Cantionale ecclesiasticum* adauctum complectens ea quae Antiphonario Psalterio et Processionali Cracoviae editis continentur, nec non rubricarum notis illustratum ad usum ecclesiarum cathedralium, collegiatarum, atque omnium ecclesiarum parochialium per Poloniam et Lituaniam in quibus officium divinum iuxta ritum S. Rom. Eccl. nec non ex decreto Synodi Provincialis Petricoviensis decantari solet. Cura et studio Alexandri Waszkiewicz olim praeceptoris sacrorum rittum atquae cantus choralis in seminario Dioecetano Vlnensi. Vilnae sumptibus proptiis auctoris. Varsaviae Stanislaus Sadowski Bibliopola 1889-1992, Elektroniczne zbiory własne autorki.

FROM THE TERMINOLOGY OF RESEARCH ON THE POLISH LITURGICAL AND MUSICAL TRADITION

SUMMARY

The term „the Polish tradition” does not have to mean that the rituals are performed in the Polish language. Some of the customs and rituals originated in the west of Europe and became so coalescent with the religious life of Polish people that we can easily call them Polish. The term „custom” is broader than „ritual”. There is one custom; rituals can differ from one another. The superior category for them is „tradition”. It has two parts: subject (what is being preached) and executive (how it is preached). A tradition consists of customs practised by means of rituals, the details of which might differ from one another. Polish liturgical and musical books fall into that category. Having examined the chosen groups we stated that they represent one liturgical and musical tradition which lasted from the beginning of Christianity in Poland to the first half of the 20th Century. Developed in the Middle Ages, the tradition was preserved in Piotrkowczyk’s prints (17th Century) and then adopted/taken by the editors of *Cantionale Ecclesiasticum* (1822-1954). The tradition was abruptly interrupted after the Second Vatican Council (1962-1965).

Key words: Musical tradition, liturgical tradition, polish tradition.

Słowa kluczowe: tradycja muzyczna, tradycja liturgiczna, polska tradycja.